

2. Шаповаленко М.В. Политическое развитие современных переходных обществ: теоретические подходы и основные тенденции: Монография / М.В. Шаповаленко. – Х.: Изд-во Харьк. нац. ун-та внутр. дел, 2007. – 340 с.
3. Тилли Ч. Демократия/ Ч.Тилли – М.: Институт общественного проектирования, 2007. – 263 с.
4. Делегитимация [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mirslovarei.com/content_pol/DELEGITIMACIJA-4698.html
5. Розов Н. Теории политической динамики Рендалла Коллинза и российская динамика/ Н. Розов // Коллинз Р. Макроистория: очерки социологии большой длительности/ Пер с англ./ Послесл. Н.С.Розов. – М.:УРСС:ЛЕНАНД, 2015. – 504 с.
6. Шмитт К. Понятие политического / К. Шмитт // Вопросы социологии. – 1992. – № 1. – С. 37-67.
7. Фісун О. Неформальні інститути та неопатримоніальна демократія в Україні / Олександр Фісун // Агора. – Вип.17. – К., 2016. – С.9-13.

УДК 321.01:316.32

Запорожченко Р.О.
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ДЕРЖАВА VS ІМПЕРІЯ: ВЛАДА ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Аналізуються теоретико-методологічні концепції державного володарювання крізь призму категорії суверенітету. Визначено основні підходи до трактування суверенітету, а також порівнюється влада та її реалізація в державі та імперії на основі розроблених структурно-функціональних параметрів. Розглядається вплив глобалізаційних процесів на трансформацію системи володарювання в сучасності.

Ключові слова: імперія, держава, суверенітет, глобалізація, глобальне управління.

Запорожченко Р.А.

ГОСУДАРСТВО VS ИМПЕРИЯ: ВЛАСТЬ И ЕЁ РЕАЛИЗАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Анализируются теоретико-методологические концепции государственного властвования сквозь призму категории суверенитета. Определены основные подходы к трактовке суверенитета, а также сравнивается власть и ее реализация в государстве и империи на основе разработанных структурно-функциональных параметров. Рассматривается влияние глобализационных процессов на трансформацию системы властвования в современности.

Ключевые слова: империя, государство, суверенитет, глобализация, глобальное управление.

Zaporozhchenko R.

STATE VS EMPIRE: POWER AND ITS IMPLEMENTATION IN THE FRAMEWORK OF GLOBALIZATION

In the present paper, we analyze theoretical and methodological concepts of state power through the prism of the category of sovereignty. The main approaches towards defining sovereignty are outlined. The implementation of power is compared in the state and in the empire based on chosen structural and functional parameters. The influence of globalization processes on the transformation of power systems nowadays is studied.

Key words: empire, state, sovereignty, globalization, global governing, modern empire.

У сучасному світі глобалізація все більше проникає в політичну сферу. Відбуваються зрощення економічної та політичної еліти, інтеграція держав до міжнародних об'єднань, удосконалення системи глобального управління, напрацювання нормативно-правової бази для співіснування держав, продовжується домінування економічно потужних країн у світовій політичній практиці, вплив інформаційних технологій на політичну кон'юнктуру, тощо. Проте всупереч глобалізації активно розвиваються антиглобалізаційні процеси, в державах стають потужними політичні сили націоналістичного спрямування, масово використовується популізм як інструмент політичної боротьби, зростає хвиля соціальних рухів (протести, акції непокори, громадянські війни). Оскільки держава модерну втрачає ефективність як модель політичної організації суспільного життя, а суверенітет більше не розглядається як форма монополізації влади в межах конкретної території, необхідним вбачається пошук нових підходів для пояснення впливу глобалізації на державу та виявлення нових форм володарювання в системі глобального управління.

Проблематику глобалізації та глобалізаційних процесів активно досліджують як зарубіжні (У. Бек, А. Дігнам, Р. Маркетті), так і українські вчені (Н. Вінникова, Р. Войтович, В. Кравченко). Особлива увага приділяється проблемам інституціоналізації владних відносин у рамках глобального управління (Т. Гутнер, М. Карнс, Д. Хелд) та розробці методологічного інструментарію дослідження трансформації влади під впливом глобалізації («мережевий підхід» М. Кастельса). Особливо варто виділити спроби впровадження в спектр наукових досліджень глобалізаційних процесів, і глобального управління зокрема, категорії «імперії» як політичної форми володарювання (А. Негрі і М. Хардт, Г. Мюнклер, С. Гальперін, Р. Палан).

Однак дослідження глобальних форм управління залишають поза фокусом такий важливий аспект, як структурні характеристики сучасних форм імперського володарювання, принципи і механізми здійснення влади. Крім того, сучасні концепції глобального управління здебільшого зосереджені на західних моделях управління, не беручи до уваги арабські та азіатські форми володарювання.

Метою статті є визначення структурно-функціональних характеристик імперських форм володарювання. Для реалізації мети

зазначимо такі завдання: розкриття теоретико-методологічних підходів до обґрунтування державного суверенітету в класичних і сучасних концепціях; проведення компаративного аналізу структурних параметрів державної та імперської моделей володарювання. Методологічною основою роботи є *класичні* (Ж. Боден, Т. Гоббс, М. Фуко) та *сучасні* (У. Бек, Д. Хелд, Е. МакГрю, М. Кастельс, М. Хардт, А. Негрі) концепції володарювання, в яких досліджується процес державотворення, роль та значення суверенітету, вплив глобальних процесів на трансформацію системи володарювання в світі.

Класичні інтерпретації державного суверенітету. Уперше концепцію державного суверенітету було запропоновано французьким філософом Жаном Боденом [1] в контексті досліджень виникнення та розвитку політичних організацій.

Ж. Боден виокремлює суверенітет як специфічний атрибут держави. Суверенітет є абсолютною, безмежною і постійною владою над підданими і громадянами. Він дає право видавати, скасовувати, трактувати закони, формувати і змінювати систему збору податків, оголошувати війни та укладати мир. Нічого не може бути вище за суверенітет, ніщо не може існувати всупереч суверенітету, і він не може бути розділений між кимось. Держава, у трактуванні Жана Бодена, має першочергові завдання, досягнення яких необхідно для створення «блаженного життя». Серед таких завдань: забезпечення на території держави внутрішньої безпеки, охорона кордонів (захист від зовнішніх ворогів), слідкування за порядком і дотриманням законів, охорона правосуддя та розвиток чеснот. Ідея суверенітету апелює до захисту монархії – як єдиної форми державного управління, яка здатна стримувати суспільний розбрат і непокору, які являють собою загрозу для існування держави. Монархія здатна створити умови для внутрішнього миру і добробуту, захистити територію від зовнішніх загроз і виробити чітку структуру взаємодії між суспільством і владою. Власне, монархія і є абсолютизація влади, адже вона є неподільна, постійна і суверенна за своїм природним характером.

Подальша концептуалізація проблематики суверенітету пов'язана з ідеями Томаса Гоббса щодо виникнення держави [2, с. 227-235]. У додержавному стані люди були рівні між собою, проте їхня природа і бажання домінувати один над одним провокували

«війну всіх проти всіх», що загрожувало людському існуванню. Для того, щоб створити безпечний простір, подолати страх можливої «війни проти всіх», необхідно було створити державу. Її було створено на основі суспільного договору, який передбачав «індивідуальну відмову від абсолютних прав» і передачу їх суверену – суб'єкту з необмеженими правами на необмежений термін. У гоббсівському трактуванні суверен – це той, хто «має верховну владу, а будь-який інший є підданим» [2, с. 235].

Кожна людина, віддаючи частину своїх прав суверену, визнає його як свого представника і захисника, і в такому випадку дії суверена не можуть бути незаконними. Суспільний договір також стає своєрідним контрактом, який повинні виконувати всі, а суверен відповідає за дотримання положень контракту, отримуючи при цьому абсолютні права й можливості та концентруючи у своїх руках усю повноту влади. У гоббсівському розумінні держава концентрує у своїх руках необмежені повноваження заради підтримки безпеки всередині і недопущення війни. Держава контролює все і всіх, причому зворотного контролю від суспільства не може бути. Держава виступає «єдиним обличчям», квінтесенцією соціального благоденства, миру й безпеки в межах своєї території.

Модель авторитарної держави Гоббса орієнтована на соціальний добробут, створення безпекового простору і концентрацію в руках суверена необмеженої влади. Олександр Фісун називає таку модель «авторитарною модернізацією», коли відбувається жорстке обмеження політичної свободи за збереження і гарантування свободи економічної [3, с. 42]. Суверенітет, якщо розглядати його крізь призму означеної теорії, апелює до двох основних категорій: «територія» та «безпека». «Левіафан» є однією з моделей *поліцейської держави*, у якій досягнення миру і безпеки невіддільне від жорстоких методів контролю за суспільством з боку суверена та абсолютизація його прав.

Мішель Фуко [4] визначав здійснення суверенітету як множину (підданих або народу), яка реалізується в межах якоїсь території. Суверенітет і територія є взаємодоповнюючими елементами побудови держави. Адже суверену потрібна територія, яка має варіативну просторову композицію, а для території важливим є розміщення суверена – як джерела влади, незалежно від

того, індивідуальне це джерело чи колективне. У державах модерну це ілюструється розташуванням столиці в межах території та розташуванням суверена в межах столиці; зручністю та компактністю території в межах регіону; її просторове охоплення, адже із цього витікає питання захисту кордонів від зовнішніх загроз, тобто – захист суверенітету.

У роботах Фуко спостерігається еволюція розуміння суверенітету. Якщо Гоббс і Боден розуміли суверенітет як всеосяжну і абсолютну владу суверена над підданими, то Фуко намагається відокремити владу від суверенітету. Його концепція біовлади (влада над тілом індивіда і над його життям) є однією з форм суверенної влади в державах модерну. Владу трансформується із тотально-репресивної в дисциплінарну, що означає більш широкий асортимент управління суспільством. Тобто «суверенітет здійснюється в межах певної території, дисципліна реалізується на тілесності індивідів, а безпека охоплює множину населення» [4, с. 26-27].

У класичних концепціях суверенітет змістовно представлений крізь категорії *протекціонізму* (захист внутрішнього ринку, економіки), *етатизму* (суверенітет розглядається як одна з форм поліцейської держави, задля забезпечення внутрішньої безпеки), *охорони кордонів* (територія є найважливішим фактором існування держави, суверенітет визначається територією, її кордонами). Владу поширюється в межах конкретної території.

Трактування категорії «суверенітету» в теоріях глобалізації. У сучасних концепціях володарювання суверенітет трактується крізь призму глобальних трендів і процесів. Німецький дослідник Ульріх Бек [5] пропонує концепцію володарювання, яка будується на засадах глобалізації, космополітизації та модернізації. Він зазначає, що внутрішня політика, яка раніше була зосереджена в рамках суверенної держави, трансформується у політику транснаціонального рівня. Відтепер відбувається відхід від традиційних постулатів суверенітету в трактуванні модерністів, тобто монополізації силових відомств, елементів поліцейської держави, охорони і збереження кордонів.

Відбувається переосмислення політики кордонів, орієнтованої на інтеграцію держави в регіональне, міжрегіональне або глобальне об'єднання для створення загального безпекового простору. Стирається протистояння між національним та

інтернаціональним, що є наслідком впливу глобалізації на державу. Якщо раніше суверенітет визначався контролем кордонів і невтручанням інших держав у внутрішню політику конкретної держави, то зараз ситуація зворотна. Значну роль відіграють міжнародні об'єднання, норми та правила які держава повинна визнавати. В умовах глобалізації боротьба за владу відбувається не тільки на державному, а й на глобальному рівні управління, в якому з'являються нові ресурси та можливості.

Девід Хелд та Ентоні МакГрю [6; 7] вважають, що суверенітет і державна автономія все більше знищуються під впливом глобалізації. Глобальні процеси призвели до інтернаціоналізації економік більшості країн світу, а створення і розвиток інформаційних технологій створили умови для проникнення товарів всередину держави, не порушуючи її територіальних кордонів, які є базисом суверенітету в державі модерну. Як зазначають автори: «навіть там, де суверенітет держави ще не порушили, він більше не має монополю і виняткового права розпоряджатися тим, що відбувається в межах його власних територіальних кордонів» [7, с. 23]. Він існує в рамках глобалізації – динамічного, складного і непередбачуваного історичного процесу, який може призвести до становлення нового світового порядку. Суверенітет у такому випадку намагається трансформуватися, залишаючись важливим елементом державного володарювання.

Іспанський соціолог Мануель Кастельс [8] висунув концепцію «мережевої держави», яка характеризується розділенням суверенітету. Мережева держава є трансформацією суверенної держави, де збільшується ефективність останньої, проте зростає і криза її легітимності. На мережеву державу впливають глобальні процеси, інститути, актори, які інтегрують її в глобальний мережевий вимір. У добу глобалізації, коли держава втрачає суверенітет у вигляді кордонів, оптимальним варіантом її збереження є трансформація кордонів реальних у кордони віртуальні – мережеві. «Мережі не мають фіксованих меж; вони відкриті і багатогранні, а їх розширення або стиснення залежить від сполучуваності або конкуренції інтересів і цінностей» [8, с. 36].

У розглянутих концепціях увагу зосереджено на дослідженні суверенітету як виключного атрибуту держави. «Альтернативну» візію володарювання, де ключовою категорією є імперія – нова форма існування

держави, структурний елемент у системі світового домінування, запропоновано американськими дослідниками Майклом Хардтом і Антоніо Негрі [9]. Вони вводять поняття «імперського суверенітету», який «завжди повинен долати бар'єри та обмеження як в своїх володіннях, так і на кордонах» [9, с. 165]. За такого постійного подолання широкий імперський простір стає відкритим. Для імперії важливе питання, чи може суспільство існувати, розвиватися, постійно удосконалюватися і створювати нове в умовах обмеженого простору, тобто території.

Негрі і Хардт аналізують суверенітет як постійну кризу між іманентними силами бажання (тобто масами, суспільством) і трансцендентною владою, яка намагається взяти під контроль ці сили і нав'язати їм свій порядок. У такому випадку імперський суверенітет формується навколо не одного конфлікту, як це відбувається в системі державного володарювання, а навколо множини мікроконфліктів. Імперський суверенітет – це концепція розкладання в множині мікроконфліктів.

Проте «альтернативна» концепція має свої недоліки. По-перше, розвиток імперії в історичному ракурсі показаний авторами лише на прикладі Європи та Америки, не беручи до уваги існування та розвиток Китайської й Російської імперій. По-друге, імперія виникає сама по собі, і жодна з держав не може бути центром імперського проекту. Утім, імперія є однією з форм еволюції політичної організації, і протягом свого історичного розвитку мала різні види (класична, колоніальна, дуалістична, династична, тощо). На нашу думку, імперія не може з'являється сама по собі, вона створюється шляхом постійної експансії (військової, культурної, економічної) і розбудови системи влади на основі вже існуючої політичної організації. По-третє, імперія є універсальним світовим порядком. Вона одна і не може існувати в множині. Авторі не допускають існування декількох (чи більше) імперій у глобальному середовищі.

«Імперія» Хардта і Негрі – це намагання створити універсальну форму існування суспільства в майбутньому. Такий підхід є утопічним і не життєздатним, оскільки передбачає зникнення приватної власності, появу «нового пролетаріату», який стане двигуном становлення імперського порядку, руйнацію капіталізму і створення альтернативних шляхів соціальної організації.

Для сучасних концепцій характерним є розуміння суверенітету як елементу, що розкладається, розділяється, розмивається, або зовсім зникає. Суверенні держави, які існують в нормативно-закріплених кордонах, і для яких суверенітет – це захист кордонів, території, і створення системи влади в рамках внутрішнього простору, стають залежними від глобалізації, яка створює умови для інтеграції економічного і культурного середовищ держав у світову площину.

Перед сучасними державами постає дилема: або захищати свій суверенітет та протистояти глобалізації, або пожертвувати ним заради продовження існування. Леонід Грінін, досліджуючи зміну суверенітету в епоху глобалізації, вказує на таке явище, як «добровільне зменшення суверенітету», яке характерне для країн із демократичними режимами і є трансформацією світової політичної системи, формуванням наднаціонального управління [10, с. 91-92]. Глобалізація намагається асимілювати систему владних відносин у державах таким чином, щоб внутрішній простір суверенних держав став частиною внутрішнього простору регіональних/глобальних об'єднань.

Суверенітет втрачає монопольне право розпоряджатися усім, що є на його території, і вимушений делегувати ці права на вищий рівень – наддержавний. Відбувається делегітимація державного суверенітету, наслідком чого стає і делегітимація політичної влади на території держави модерну. Як зазначає Наталія Вінникова: «якщо конкретна держава не в змозі реалізувати та утилізувати свій суверенітет як ресурс, то в принципі вона може бути ліквідована, поглинена іншими державами або замінена на нове» [11, с. 60]. Тож, актуальною є пропонування нами концепція «імперського володарювання» [12].

У класичній формі імперію можна визначити як сукупність територій, об'єднаних в одну державу з єдиним політичним центром; це уніфікована, монополістична, ієрархічна структура, яка використовує адміністративно-силові ресурси для підтримки цілісності та інтегрує економіки, культуру, політичні інститути об'єднаних територій в єдину імперську систему володарювання.

Сучасні імперії є гнучкими динамічними системами управління, які вибудовують площину домінування в глобальному середовищі шляхом експансії власного впливу. Опорними точками, або ж струк-

турними одиницями сучасних імперій, є *домени* – економічно і культурно залежні території (у тому числі і держави). Імперії екстраполюють систему владних відносин на домени, інтегрують їхні ресурси та можливості в загальноімперські виробничі потужності, проводять інвестиційну політику.

Розвиток імперської моделі володарювання відбувався протягом століть і є циклічним. Держави модерну сформувались протягом XIX-XX ст., коли відбувались процеси розпаду імперій, деколонізація, світові війни, формування системи світового господарства, початок глобалізаційних процесів, створення об'єднань наднаціонального рівня (НАТО, ООН, ЄС). Держави модерну виникають на основі розпаду імперій.

Виникнення модерних держав унаслідок розпаду імперій є закономірним циклічним процесом. Наприклад, розпад Римської імперії у V ст. н.е. став основою виникнення політичних організацій на території тогочасної Європи (франкська, вестготська протодержави). Розвиток таких протодержавних утворень, поширення християнства, формування стійких кордонів призвело до створення нової імперії – Франкської (кінець V ст. н.е. – 843 р.), яка також недовго проіснувала і в результаті була поділена. Пізніше почалося формування як територіальних імперій: Російська (1721 – 1917 рр.), Османська (1299 – 1922 рр.), Імперія Наполеона (1804 – 1815 рр.), так і колоніальних: Іспанська (1492 – 1898 рр.), Британська (1497 – 1997 рр.), на зміну яким приходили національні держави або держави модерну. Тенденції циклічності збереглися і відтворюються поступово протягом довготривалого історичного розвитку. І такий стан існування суспільства в площинах «держава – імперія – держава – імперія» є цілком закономірним процесом. Тому доцільним уявляється порівняння влади та її реалізації в імперії та модерній державі на основі пропонованих параметрів, серед яких: мета існування, просторове охоплення, структурні характеристики, загрози, побудова, суверенітет (див. табл. 1).

Держава VS імперія: компаративний аналіз. У моделі держави модерну влада розуміється як можливість створення *безпекового виміру* для суспільства. Створення держави можна трактувати як намагання суспільства створити систему безпеки і контролю над територією. Держава існує до тих пір, поки забезпечується

внутрішня безпека, існують адміністративно-силові ресурси для охорони і контролю кордонів, наявна громадянська дисципліна – дотримання норм і законів, необхідних для створення безпечного існування. Держава залежна від території та кордонів – національно-територіальних, які є інституційно закріпленими в рамках внутрішнього законодавства, визнаними на міжнародному рівні і гарантують суверенітет. Тому, влада існує в рамках кордонів, не виходячи за їх межі, і не повинна підлягати впливу ззовні. «Влада – суверенітет – територія» створюють основу виникнення держави модерну.

Інтеграція у глобальне середовище означає трансформацію влади і її часткове перенесення на наддержавний рівень. Делегування владних повноважень на глобальний рівень автоматично ставить під загрозу суверенітет держави. З одного боку, суверен в рамках держави вже не володіє монополією на владу та її реалізацію, він не є «верховним розпорядником», а обмежується владою суверенів наддержавного рівня. З іншого боку, обмежується нормативно-правова діяльність суверена, оскільки він повинен вибудовувати законотворчу діяльність в рамках держави таким чином, щоб вона не суперечила існуючій нормативно-правовій системі наддержавного рівня.

Водночас для модерної держави існує загроза втрати легітимності – переконання громадян в тому, що суверен має право на владу, він достатньо мірою забезпечує безпеку населення та охорону території, діє в інтересах громадян та створює сприятливі умови для їх добробуту. Втрата легітимності призводить до: а) зміни суверена; б) вразливості для інтервенції ззовні. Наприклад, Громадянська війна в Сирії є ілюстрацією того, як намагаються змінити суверена, і при цьому відбувається інтервенція ззовні (військова, політична, інформаційна).

Держави модерну формувалися в період глобалізації, яка почалася задовго до їхнього виникнення. Глобалізаційні процеси XIX–XX ст. (індустріалізація, розвиток інфраструктури, інвестиційна політика економічно розвинених держав, розвиток колоній, соціальні рухи, урбанізація, тощо) стали передумовою виникнення держав модерну. Тобто, *глобалізація створила державу модерну*. Однак, як зазначає Юрген Хабермас: «Сьогодні глобалізація тих самих тенденцій, які колись породили національну державу, ставить її суверенітет під сумнів» [13, с.377].

У межах класичної суверенної держави мав місце чіткий розподіл влади, де суверен

отримував право розпоряджатися усім, що відбувається в межах його території. Глобалізація ж поступово змінює традиційний устрій, в якому влада суверена обмежується (виникнення виборчого законодавства, розподіл влади на виконавчу, законодавчу, судову, виникнення професійних і громадянських об'єднань, тощо). Глобалізація не руйнує кордонів територіальних, вона зводить межі системи влади – суверен більше не абсолютний володар і не має монопольного права на владу. Суверен обмежується як знизу (він повинен бути легітимним в очах громадян), так і зверху (він повинен діяти в рамках міжнародних норм і законів). Невиконання одного з пунктів призводить або до початку соціальних рухів і делегітимації суверена, або ж до санкцій з боку наддержавного рівня володарювання.

Таким чином, відбувається трансформація державного суверенітету. Якщо у класичному розумінні його завданнями є безпека території, охорона кордонів, монополізація влади в межах держави, то в сучасних практиках додається завдання охорони неформальних кордонів, тобто збереження цілісності системи володарювання в межах держави і протистояння глобалізаційним процесам.

Структура влади в сучасних імперіях вибудовується таким чином, щоб було зручніше інтегрувати домени в загальну систему, передусім заради економічних і природних ресурсів, а також поширення імперського впливу. Тож, просторове охоплення імперій є *глобальним* – шляхом створення мережевої системи впливу та екстраполяції елементів імперської влади на домени. Не дивлячись на побудову такої розгалуженої мережевої системи, для сучасних імперій характерна *інклюзивна транснаціональність*, тобто сприяння глобалізаційним процесам і відкритість один до одного як спосіб довести домінуючу роль власного культурно-інформаційного простору та економічного потенціалу.

Утім, і для сучасних імперій існують загрози, що виявляються у делегітимації імперської влади, шляхом виходу доменів із-під контролю і виникнення *коллапсу* – руйнування структури як відповідь на системну кризу. Домени утворюють мережеву систему впливу в імперській структурі. Намагання доменів вийти з-під впливу імперії може провокувати появу точок біфуркації (критичного стану системи), що потягне за собою системну кризу. Реакцією

на таку кризу може бути намагання імперії відновити контроль над доменами. При невиконанні такого завдання структура почне руйнуватися. Подібний сценарій простежувався в період розпаду колоніальних імперій, в яких бажання колоній бути незалежними створювало умови для системної кризи. Імперія не могла впоратися із цим, наслідком чого було припинення її існування.

Інакше кажучи, делегітимація влади стає результатом децентралізації системи управління, диференціації доменів за принципом пріоритетності, зіткнення інтересів транснаціональної та політичної еліт, неефективної екстраполяції політичного устрою з імперії на домени, виникнення точок біфуркації та неможливості їх вирахування/прогнозування [12, с. 90].

Сучасні імперії є продуктом глобалізаційних процесів і виникають як реакція на кризи в державах модерну (економічні, політичні, соціальні, культурні, тощо). Імперії намагаються створити потужну систему наднаціонального впливу в глобальному масштабі, використовуючи як внутрішні ресурси (економічні, демографічні, адміністративно-силові), так і зовнішні (економічні, дипломатичні, військові).

Також особливістю сучасних імперій є те, що вони здатні проникати в середовище національних держав без використання *hard power* (з англ. «жорстка сила»), а за допомогою культурно-інформаційних і економічних ресурсів. Тобто насичення внутрішнього ринку національних держав

товарами і послугами, домінування в культурно-інформаційному просторі, інтеграція національних компаній в транснаціональні конгломерати, тощо. Такі дії можна трактувати як використання принципу *soft power* (з англ. «м'яка сила»), який є дієвим інструментом в системі глобального управління, як зазначає американський дослідник Джозеф Най [14, с.5-17].

Важливим в імперіях є *«імперський суверенітет»*, головним завданням якого, на нашу думку, є *безпека капіталу*. Якщо державний суверенітет апелює до конкретної території та її кордонів, то імперський суверенітет створює безпекові площини для захисту власного капіталу поза власними територіальними межами. Створення системи доменів сучасними імперіями позиціонується як розповсюдження імперського капіталу, який необхідно охороняти і створювати сприятливі умови для його розвитку. Капітал у цьому випадку є економічними і природними ресурсами, культурно-інформаційним продуктом, виробничими потужностями, демографічними ресурсами, інвестиціями.

Імперський суверенітет розглядається нами як процес розповсюдження імперського впливу, створення системи світового домінування, шляхом капіталізації доменів та їх захисту. Тобто, створення безпекового виміру, утворення військово-політичних об'єднань, концентрація воєнних ресурсів навколо доменів у регіональному вимірі.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз держави та імперії

№	ПАРАМЕТРИ	ІМПЕРІЯ	ДЕРЖАВА
1	Мета існування	Просторова експансія.	Створення безпекового простору для подальшого існування.
2	Просторове охоплення	Глобальна. Імперії намагаються потрапити в усі регіони і створити загальну і уніфіковану систему економічних відносин і політичного впливу.	Територіальна. Існує в межах нормативно закріплених кордонів, які визнані міжнародною спільнотою і є національними.
3	Структурні характеристики	Властива інклюзивна транснаціональність, вразливі до глобалізації і є її стимуляторами.	Намагаються протистояти глобалізації, створюють бар'єри для глобальної інтеграції.
4	Загрози	Протистояння <i>колапсу</i> і намагання його уникати; біфуркація не є загрозою для існування імперії, а навпаки, її стимулом, руйнування унаслідок делегітимації імперської влади.	Втрата легітимності, розмивання державного суверенітету, вразливість системи до глобалізаційних процесів.
5	Побудова	Будування імперій за принципом мережовості; зрощення політичної та економічної еліт.	Виникнення шляхом руйнування імперій.
6	Суверенітет	Імперський – безпека капіталу.	Державний – безпека території.

Порівнюючи дві форми володарювання «державу» та «імперію» можемо зробити висновки, що сучасна імперія більш гнучка та дієва система, спрямована на формування мережевої структури по всьому світу з використанням культурно-інформаційної та економічної експансії. Тоді ж як держава орієнтована на захист власних кордонів (території) і намагається протистояти глобалізації.

Насамкінець, зауважимо, що розглянуті нами теоретико-методологічні концепції володарювання є державоцентричними і не беруть до уваги нові форми домінування в світі, такі як сучасні імперії. На нашу думку, нові форми володарювання є потужними гравцями міжнародних відносин і відіграють провідну роль у системі глобального управління. Розробка концепту «імперського володарювання» дозволяє проаналізувати фактори, що впливають на перерозподіл геополітичних сфер, концентрацію ресурсів, побудови нової системи глобального управління. Тому дослідження категорій «влада» та «суверенітет» у сучасних формах володарювання є актуальним і потребує подальшого комплексного опрацювання та розробки структурних параметрів щодо визначення ознак володарювання як в модерних державах, так і в імперіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боден Ж. Шість книг о государстве / Ж. Боден // Антология мировой философии: в 4 т. – М.: Мысль, 1969–1973. – Т. 2: Европейская философия от эпохи Возрождения по эпоху Просвещения. – М., 1970. – С. 144-147.
2. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Томас Гоббс. – М.: Мысль, 1991. – 522 с.
3. Фисун А.А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации / Фисун А.А.; Монография. – Харьков: Константа, 2006. – 352 с.
4. Фуко М. Безопасность, территория, население. Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1977-1978 учебном году / М. Фуко; Пер. с фр. В. Ю. Быстрова, Н. В. Сулова, А. В. Шестакова. – СПб.: Наука, 2011. – 544 с. – С. 26-32
5. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономика / У. Бек; Пер. с нем. А.Б. Григорьева, В.Д. Седельника. – Территория будущего, 2007. – 464 с.
6. Хелд Д. Глобалізація / антиглобалізація / Д. Хелд, Е. МакГрю; Пер. з англ. І. Андрущенко. – К.: К.І.С., 2004. – 180 с.
7. Хелд Д. Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура / Д. Хелд, Э. МакГрю, Д. Гольдблатт, Дж. Перратон; Пер. с англ. В.В. Сапова и др. – М.: Праксис, 2004. – 576 с.
8. Кастельс М. Власть коммуникации: учеб. пособие / М. Кастельс; пер. с англ. Н.М. Тылевич. – М.: Изд. дом ВШЭ, 2016. – 564 с.
9. Хардт М. Империя / М. Хардт, А. Негри; пер. с англ. под ред. Г.В. Каменской, М.С. Фетисова. – М.: Праксис, 2004. – 440 с.
10. Гринин Л. Глобализация и процессы трансформации национального суверенитета / Л. Гринин // Век глобализации. – 2008. – №1. – С. 86-97.
11. Вінникова Н. Теоретико-методологічні особливості дослідження зовнішньої політики держави в глобалізаційному контексті / Н.А. Вінникова // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології». – 2008. – №796. – Вип. 11. – С. 57- 63.
12. Zaporozhchenko R. «Empire» as a conceptual model of global governance / R. Zaporozhchenko // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: 36. наук. праць. – Харків: Харківський нац.пед.ун-т імені Г.С. Сковороди, 2016. – Вип.2 (12). – С.82- 93.
13. Андерсон Б. Нации и национализм / Б. Андерсон, О. Бауэр, М. Хрох и др.; пер. с англ. и нем. Л.Е. Переяславцевой, М.С. Панина, М.Б. Гнедовского. – М.: Праксис, 2002. – 416 с.
14. Nye J.S. Soft Power: The Means To Success In World Politics / Joseph S. Nye, Jr. – New York: Public Affairs, 2005. – 191 p.